hâne binalarına bitişik, çoğunluğu ahşap, daha ziyade "hünkâr dairesi" düzeyinde mütevazi bölümler tasarlanmıştır. Kasımpaşa ve Galata mevlevîhânelerindeki kasr-ı hümâyun selâmlık kanadı ile kaynaştırılmış, Ertuğrul Tekkesi'nde ise girişin yer aldığı güney kesimin üst katına yerleştirilerek yapının bünyesi içine alınmıştır. Buna karşılık Yenikapı ve Bahariye mevlevîhâneleriyle Selimiye, Şah Sultan ve Hasîrîzâde tekkelerinde, kasr-ı hümâyunların ahşap direkli veya konsollu çıkmalarla cephede belirtilmiş olduğu görülür. Bir istisna oluşturan Merkez Efendi Tekkesi'nde ise hünkâra tahsis edilen oda tevhidhâne binasından soyutlanmış, derviş hücreleri ve selâmlık birimleriyle beraber türbenin doğusundaki şadırvan avlusunun çevresine yerleştirilmiştir.

Dinî yapıların yanı sıra kışlalar ve askerî okullar başta olmak üzere birtakım resmî yapılarda da karşılaşılan kasr-ı hümâyunların genellikle giriş cephelerinden algılanabilen, bazan da doğrudan girişin üzerine yerleştirilen çıkmalar şeklinde tasarlandığı görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Yeni Cami ve Hünkâr Kasrı, Ankara, ts.; Ayda Arel, *Onsekizinci Yüzyıl İstanbul Mimarisinde Batılılaşma Süreci*, İstanbul 1975, tür.yer.; Metin Sözen, Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan, İstanbul 1975, tür.yer.; Sedad Hakkı Eldem, *Türk Evi-Osmanlı Dönemi*, İstanbul 1984, II, 212-230; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimârisi*, İstanbul 1986, tür.yer.; M. Baha Tanman, "Hekimoğlu Ali Paşa Camii'ne İlişkin Bazı Gözlemler", *Aslanapa Armağanı*, İstanbul 1996, s. 253-280; a.mlf., "Hünkâr Kasırları", *DBİst.A*, IV, 100-102.

M. BAHA TANMAN

KASRIŞÎRİN ANTLAŞMASI

Osmanlılar'la Safevîler arasında 1639'da imzalanan ve bugünkü Türkiye-İran doğu sınırını belirleyen antlaşma.

XVII. yüzyılın başlarından beri aralıklarla süregelen Osmanlı-İran savaşları IV. Murad'ın tahta çıkıp idareye hâkim olduğu sıralarda yeniden alevlenmişti. Şevval 1044'te (28 Mart 1635) Revan Seferi'ne çıkan IV. Murad, Bağdat'ı kurtarmak için ikinci defa harekete geçerek burayı almıştı. Bağdat'ın muhasarası ve yeniden zaptı sonrasında (Şâban 1048 / Aralık 1638) İran Şahı Safî'nin ordusu, Rüstem Han kumandasında Diyâle nehrinin doğusunda bulunan Kasrışîrin şehri yakınlarına çekilmişti. Osmanlı ordusu da Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın idaresinde Diyâle nehrinden geçerek Derteng yakınlarına gelmişti. Burada Kars'ın İran'a verilmesi karşılığında yapılan barış teklifini reddeden Kara Mustafa Paşa, Hankâh-ı Kebîr ve Zühâb ovasına kadar ilerledi. Esasen 1039'da (1630) başlayıp 1048'e (1638) kadar Azerbaycan ve Irak cephelerinde devam eden savaşların sona ermesini her iki taraf da arzu etmekteydi. İki devlet arasındaki sınırın uzunluğu 2185 km. olmakla beraber (Hubbard, s. 1-2), bunun sadece Ağrı dağı ile Şattülarap arasındaki 1296 kilometrelik kısmında ihtilâf mevcuttu (Sykes, s. 365). Barış müzakerelerine Kasrışîrin yakınında dağların eteğinde bulunan Zühâb'da başlandı. Dolayısıyla bazı kaynaklarda antlaşma Zühâb Antlaşması şeklinde yer almaktadır. Görüşmelere şah adına vekili Saruhan ile başelçisi Şemseddin Muhammed Kulı Han katıldı (BA, İbnülemin Tasnifi, Hariciye, nr. 18 [Sınırnâme]). 11 Muharrem 1049'da (14 Mayıs 1639) başlayan ve üç gün devam eden müzakerelerden sonra 14 Muharrem'de (17 Mayıs) antlaşma imzalandı (Naîmâ, III, 429). Bu arada IV. Murad İstanbul'a hareket etmişti. Bu sebeple Zühâb'da varılan antlaşma, hükümdarın tasvibine sunulmak üzere Rebîülevvel 1049'da (Temmuz 1639) Muhammed Kulı Han tarafından İstanbul'a götürüldü (Kâtib Çelebi, II, 215; Naîmâ, III, 420). Dolayısıyla antlaşma 1049 yılı Şâban ayı başlarında (Kasım 1639 sonu) kesin olarak tasdik edilmiş oldu (Feridun Bey, II, 217-219). Antlaşmaya göre Irâk-ı Arab denilen Bağdat, Basra ve Şehrizor bölgesi Osmanlılar'da kalmış, Revan ise Safevîler'e bırakılmışt Ayrıca Safevîler'in gerek Irak'a gerek Kars, Ahıska ve Van'a tecavüzleri önle miştir.

Zühâb'da müzakereler üç günde t mamlandı ama iki devlet arasındaki ili kiler uzun müddet bu antlaşmaya gö sürdü. Nitekim Nâdir Şah'la 1159 (174 yılında imzalanan Kerden Antlaşması'nda 1639 Zühâb Antlaşması yenilendi. Yine 1823 ve 1847 tarihlerinde imzalanan I ve II. Erzurum antlaşmalarında da sınırlarla ilgili meseleler bu antlaşma esas alınarak çözümlendi. Zühâb'da varılan antlaşma ile 1639 yılına kadar devam eden Osmanlı-Safevî anlaşmazlığına kesin bir şekilde son verildi. Azerbaycan ve Irak üzerinde hak iddia eden her iki devletten Osmanlılar Revan'ı bırakırken Safevîler de Osmanlılar'ın Basra körfezindeki hâkimiyetlerini kabul ettiler.

Bu toprak değiş tokuşu ekonomik açıdan Osmanlılar'a büyük faydalar sağladı. Şah I. Abbas'ın 1005'te (1596) başşehrini Tebriz'den İsfahan'a nakletmiş olması ticaret yollarının güneye kaymasına yol açmıştı. Öte yandan şahın 1014'te (1605) İsfahan yakınlarında Ermeni tüccarlarına merkez olmak üzere Yeni Culfa'yı kurması ticaretin canlanmasına sebep olmuştu. Bu durumdan Osmanlılar da faydalandı. Nitekim tüccarlar buradan sahile inip deniz yoluyla Hindistan veya Batı ülkelerine, karadan Bağdat üzerinden Halep'e veya Musul üzerinden Diyarbekir ve diğer Anadolu şehirlerine İran'dan ipek, çeşitli kumaşlar ve başka ticarî maddeler götürmekteydiler. Bu sayede İran'ın dış ticareti büyük ölçüde gelişti ve 1640 ile 1670 yılları arasında sadece ipek ihracatı % 50 oranında XVII. yüzyıl başlarında 1.814.388 kilogramı bulan ipek ihracatı 1670'e doğru 2.721.582 kilograma ulaştı (*EI^2 Suppl.*, [İng.], s. 274-276). Her iki devlet lehine görülen bu gelişme, 1736 yılında Afşar hânedanının kurucusu Nâdir Şah'ın iktidara geçmesine kadar devam etti.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, İbnülemin Tasnifi, Hariciye, nr. 18 (Bağdat fethinde Vezîriâzam Kara Mustafa Paşa tarafından şah cânibine gönderilen sulh ve sınırnâme); Ebü'l-Kâsım Evoğlu Haydar, *Evoğlu Münşeâtı*, British Library: (1) Add. 7688 (tasviri için, bk. Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, I, 389-391); (2) Or. 3482 (tasviri için, bk. Rieu, *Catalogue*, s. 86-87); Feridun Bey, *Münşeât*, II, 217-219; Kâtib Çelebi, *Fezleke*, II, 215; Naîmâ, *Târih*, III, 420-429; P. Sykes, *A History of Persia*, London 1915, s. 365; G. E. Hubbard, *From the Gulf to Ararat: The Expedition Through Mesopotamia and Kurdistan*, London 1917, s. 1-2;

ABDÜLCELÎL el-KASRÎ

عبد الجليل القصري

bk. **KASRÎ, Abdülcelîl b. Mûsâ**

Kelâm, hadis ve tefsir âlimi, sûfî.

KASRÎ, Abdülcelîl b. Mûsâ

(عبد الجليل بن موسى القصري)

Ebû Muhammed Abdülcelîl b. Mûsâ b. Abdilcelîl el-Ensârî el-Endelüsî el-Kasrî (ö. 608/1211-12)

Kelâm, hadis ve tefsir âlimi, sûfî.

Aslen Evs kabilesine mensuptur. Kurtubalı (Cordoba) olmakla beraber Fas'ta Sebte (Ceuta) yakınlarındaki Kasrüabdülkerîm'de (Kasrükütâme) ikamet etmesi

sebebiyle Kasrî nisbesiyle şöhret buldu. Arap edebiyatı, hadis, kelâm, tefsir gibi ilimlerle meşgul oldu. Mâlikî mezhebine mensup olan Kasrî, Ebü'l-Hasan İbn Huneyn'den İmam Mâlik'in *el-Muvaṭṭaʾ*ını rivayet etti. Feth b. Muhammed el-Mukrî ile Ali b. Halef'in derslerine katıldı. Kasrüabdülkerîm'de zâhid Ebü'l-Hasan İbn Gālib'in sohbetlerini dinledi. Sebte'de vefat etti.

İnsanlardan uzak yaşamayı tercih eden Kasrî'nin zühd ve takvâ sahibi olduğu, tasavvufî konuları hadislere bağlı kalarak açıklamaya çalıştığı, bu açıklamaların Kitap ve Sünnet'in zâhiriyle tam bir uyum içinde olduğu kaydedilmektedir. Kendisinden Ebû Abdullah el-Ezdî ve Ebü'l-Hasan el-Gāfikī gibi âlimler rivayette bulunmuştur. İbn Havtullah'a da icâzet vermiştir.

Eserleri. 1. *Şuʿabü'l-îmân.* Seyyid Kisrevî Hasan (Beyrut 1416/1995) ve Eymen Sâlih Şa'bân ile Seyyid Ahmed İsmâil (I-II, Kahire 1417/1996) tarafından yayımlanmıştır. İbn Liyûn et-Tücîbî eseri ihtisar etmiştir. 2. *Tenbîhü'l-efhâm (enâm) fî müşkili eḥâdîs̱ihî ʿaleyhisselâm (Şerḥu Müşkili'l-ḥadîs̱).* Bazı hadislerde geçen müşkil lafızların açıklanmasına dair olan eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır (Lâleli, nr. 409; Mahmud Paşa, nr. 107). 3. *Tefsîru Fâtiḥati'l-Kitâbi'l-ʿazîz* (Kastamonu İl Halk Ktp., nr. 2713, vr. 180ᵇ-208ᵇ). Abdülcelîl el-Kasrî'nin *Tefsîrü'l-Ḳurʾân, Şerḥu'l-esmâʾi'l-ḥüsnâ, el-Mesâʾil ve'l-ecvibe* adlı üç eseri daha bulunduğu kaydedilmektedir.

Abdülcelîl b. Mûsâ el-Kasrî'nin *Şerḥu Müşkili'l-ḥadîs̱* adlı eserinin ilk ve son sayfaları (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 409)

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülcelîl b. Mûsâ el-Kasrî, *Şuʿabü'l-îmân* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1416/1995, neşredenin girişi, s. 12-15; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, Madrid 1887, s. 653-654; Zehebî, *Aʿlâmü'n-nübelâʾ*, XXI, 420-421; XXII, 11-12; Safedî, *el-Vâfî*, XVIII, 51; Süyûtî, *Ṭabaḳātü'l-müfessirîn*, Leiden 1389, s. 16; Dâvûdî, *Ṭabaḳātü'l-müfessirîn*, I, 259-260; Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, *Neylü'l-ibtihâc* (İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcü'l-müẕheb* içinde), Kahire 1351, s. 184; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 607; Sezgin, *GAS*, I, 608; Ahmed Ateş, "Kastamonu Genel Kitaplığında Bulunan Bazı Mühim Arapça ve Farsça Eserler", *Oriens*, V (1952), s. 28-46.

TALAT KOÇYİĞİT

KASRÎ, Hâlid b. Abdullah

(bk. HÂLİD b. ABDULLAH el-KASRÎ).

KASRU BELKÜVÂRÂ

(قصر بلكوارا)

Sâmerrâ'nın güneyinde bir Abbâsî saray kalıntısı

(bk. ABBÂSÎLER [Sanat]).

KASRÜ'l-HAYR

(قصر الحير)

Suriye'de Tedmür yakınlarında bulunan Emevî devrine ait iki kasır.

Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik tarafından Tedmür (Palmira / Palmyra) şehri yakınlarında yaptırılan bu iki kasırdan kuzeydoğudaki Kasrü'l-hayr(hâir)i'ş-şarkī, güneybatıdaki Kasrü'l-hayri'l-garbî adıyla anılmaktadır. Emevîler döneminde bir tür av ve sayfiye sarayı olarak kullanılan kasırlar Abbâsîler zamanında kendi hallerine terkedilmiştir. 289'da (902) Karmatîler, 702'de (1303) Moğollar tarafından tahrip edilmekle birlikte Halep Eyyûbîleri ve Mısır'daki Memlükler döneminde ziyaret edildikleri anlaşılmaktadır. Günümüze bazı kalıntıları ulaşabilmiş, Alois Musil, Albert Gabriel, Keppel A. Cameron Creswell ve Oleg Grabar gibi araştırmacılar tarafından bölgede inceleme ve kazı çalışmaları yapılmıştır.

Büyük iskân merkezlerinden uzakta kaleler ve saraylar inşa ettirme eğiliminde olan Emevî hükümdarları tarafından yaptırılmış bu tip binaların en eskilerinden olan iki eser, tamamen devrin zevk ve anlayışına uygun olarak teşekkül eden geniş bir külliye şeklinde düzenlenen değişik mimari kısım ve elemanlarından meydana gelmiştir. Bunlardan, daha büyük olan Kasrü'l-hayri'ş-şarkī, diğer Emevî kasırlarından farklı biçimde iki ayrı surlu iskân mahallinden meydana gelirken Kasrü'l-hayri'l-garbî'de alışılmışa uygun olan ve daha sonraki Emevî kasırlarında, hatta Kasrü'l-hayri'ş-şarkī'nin küçük surlu iskân mahallinde de görülen an'anevî Emevî kasır plan şeması dikkat çekmektedir. Emevî mimarisinin umumi tekâmülü içinde farklı hususiyete sahip olan, iç teşekkülü hakkında fazla bir şey söylemenin pek mümkün olmadığı Kasrü'l-hayri'ş-şarkī'nin, surlu büyük iskân mahallinin küçük kısmını takviye etmek için inşa edilmiş bir şehir olması mümkündür. Dört kapılı olarak yapılan büyük kısmın içindeki caminin avlusunda bulunan kitâbede "medîne" ibaresinin geçmesi de bu kısmın bir şehir olarak tasarlandığını

Kasrü'l-hayri'ş-şarkī – Suriye